

Uşaqlara müharibədən danışın, amma...

Mütəxəssislər deyirlər ki, azyaşlılara müharibəni təfərrüatı ilə izah etmək doğru deyil

Şərəfli, gələcək nəsillərə qürurla nəql edəcəyimiz tarixi günlər yaşayırıq. 30 ilə yaxındır ki, işğal altında olan torpaqlarımızı düşmən tapdığından azad edirik. Düzdür, hər birimiz sülh yolu ilə torpaqlarımızın geri qaytarılmasını istəyirdik, amma işğalçı ölkə ilə sülh danışıqları heç bir effekt vermədi. Və bizim yalnız hərbi yolla torpaqlarımızı geri qaytarmaq imkanımız qalır...

olduğu zaman isə heç bir ümid xilas edibilmir".

Hazırkı dövrdə müharibə ilə bağlı uşaqlara nələrin göstərilib, nələrden uzaq tutulmağına gəlincə, psixoloq bunları söylədi: "Şiddət və qorxu yaradacaq, xüsusilə də bu hadisələrdən zərər gören insanların şəkil və videoları göstərilməməlidir. Yaralı və şəhidlərlə bağlı açıq olan videoları uşaqlardan uzaq tutsunlar. Hətta düşməne aid olsa belə, 18 yaşına çatmamış uşaqlara bu informasiyalar ötürülməməlidir. Daha çox vətənpərvərlik, qəhrəmanlıq mövzularında videolar göstərilə bilər. Uşaqlara himnin öyrədilməsi, bayraq sevgisinin

şında artıq bunun fundamenti qoyulmalıdır".

Ə.Qəşəmoğlunun sözlərinə görə, vətənpərvərliyi, düşməni uşaqlara izah etməyin iki yolu var: "Qəhrəmanlıq və xəyanət yolu. Ermənilər, məhz xəyanət yolu ilə uşaqlarına vətəni sevdirməyə çalışırlar. Hətta yeni doğulmuş uşaqlarının qulağına "türk sənin düşmənidir" cümləsini yeridirlər. Bunu artıq hamı bilir. Biz isə diqqətimizi, uşağa vətəni sevməyi öyrətməyə yönəldirik. Belə də olmalıdır. Uşaq başa düşməlidir ki, bu qədr sevimli, bizim üçün müqəddəs olan vətənə, torpağa kim pis baxırsa, deməli, pis adamdır, düşməndir. Yeni vətəni, torpağı düşməndən qorumağın vacibliyi uşağın təfəkküründə özü formalaşmalıdır. Biz bu cür davam etməli, uşaqlarımıza düşməni, vətənimizi həqiqi sevmək yolu ilə anlatmalıyıq. Düşmənin kim olduğunu uşaq özü müəyyənləşdirməlidir. Ermənilər kimi "Erməni düşməndir" cümləsini təkrar şəkildə uşağa deməklə onda neqativ tərəfləri inkişaf etdirə bilərik".

Sosioloq bildirdi ki, düşmənimiz varsa, uşaqları bundan xəbərsiz böyütmək olmaz: "Türklərin məşhur şairi Atəol Behramoğlu ilə o vaxt qəhrəmanlıq mövzusunda söhbət edirdik. Dedi ki, bilirsən niyə türk əsgərləri belə qorxmazdır? Deyir ki, türk-

mat vermək olar. Başqa xalqların öz vətəni quruyan qəhrəmanları haqqında məlumat versək, qəhrəmanlıq mövzusunda nağıllar, hekayələr oxusalar, mahnılar dinləsələr, özləri oxusalar, vətənpərvərliyə köklənəcək, vətəninə xor baxanların düşməni olduğunu başa düşəcəklər. Bunları elə öyrətməliyik ki, uşaqlarımız qorxmaz hərəkət etsin. Ən qorxulu hal odur ki, övladlarımızı düşməndən qorxaq böyüdək".

EMOSIYA OLMALIDIR, AMMA DAHA ÇOX TANITIMA KÖKLƏNMƏLİLİK

"Altun" nəşriyyatının direktoru Rəfiq İsmayilov deyir ki, 6-7 yaşına qədər uşaqlara müharibəni təfərrüatı ilə danışmaq, detallı materialları göstərmək arzuolunan hal deyil: "Vətənpərvərlik, müharibə ilə bağlı mövzuları uşaqların yaşına görə anlatmaq lazımdır. 6-7 yaşlı uşağa bir cür çatdırmaq lazımdır, 12 yaşından böyük olanlara başqa. 6-7 yaşlı uşaqlara müharibənin ölüm səhnələrindən danışmaq, nələrisə göstərmək arzuolunan deyil. Sadəcə olaraq, ümumi şəkildə yerlərin adını demək, düşmənimizin kim olduğunu bilmək, onların anadan olduğu vaxtdan çox-çox əvvəl düşmənin torpaqlarımızı işğal etdiyini nəql etmək lazımdır. Onlar nağıllarda oxuyurlar axı, yadellilər hücum etdilər, torpaqları işğal etdilər. Müharibə tarixini o cür ümumi şəkildə, təfərrüata keçmədən izah etməliyik".

R.İsmayilov nələri danışa biləcəyimizlə bağlı valideynlər, müəllimlər üçün nümunələr də verdi: "Azyaşlılara yeni danışmaq, nələri göstərməklə bağlı diqqətli olmaq lazımdır. Lap əvvəlki dərslərdə Xocalı soyqırımını təfərrüatı ilə göstərdilər. Valideynlər danışdırdılar ki, uşaqlar yuxudan səksəkəli oyanırdılar, "ermənilər hücum edir?" - deyə soruşurdular. Belə şeylər olurdu. O təfərrüatın, ölüm səhnələrinin uşaqlara göstərilməsi məsləhət deyil.

Azyaşlılara, Qarabağın ölkənin hansı tərəfində yerləşməsi, hansı rayonları əhatə etməsi ilə bağlı məlumat vermək, 30 il ön-

Bir aydan çoxdur ki, cəbhədə döyüşlər gedir, vətən uğrunda müharibə davam edir. Hər birimizin fikri cəbhədədir. Xəbərləri izləyirik, yayılan videolara baxırıq. Evdə, küçədə, dost-tanışla oturanda, telefonla danışanda, mövzu çox vaxt məhz müharibə olur. Və bu mövzu hələ məktəb yaşına çatmayan uşaqlar olan ailələrdə də müzakirə edilir. Bəzən valideynlər deyirlər ki, görsən, cəbhədən olan filan videonu uşağın görməsi nə dərəcədə düzgündür? Yaxud müharibə ilə bağlı filan mövzunu uşağın yanında danışmaq olarmı? Uşaqların, təbii ki, müharibə ilə bağlı sualları çox olur. Bəs valideynlər müharibəni uşaqlara necə anlatmalıdır? Nəyi deyək, göstərək, nəyi yox?

NAĞİL TERAPİYASI

Psixoloq Günel Qurbanova deyir ki, müharibə dövründə valideynlər uşağın yanında nəyi danışdıqlarına xüsusilə fikir verməlidirlər: "Müharibə haqqında eşidən uşaqlarla, müharibəni yaşayan uşaqların travma forması fərqli olsa da, hər ikisinin ailə daxilində neytrallaşdırma forması bənzərdir. Unutmamalıyıq ki, uşaqlar valideynlərini təqlid edir. Müharibəni yaşamış uşaqların valideynləri, yaşadıkları stressi, müharibənin yaratdığı fəsadları tez-tez dilə gətirməməyə çalışmalıdır. Çünki uşaq müharibə şəraitində kifayət qədər qorxu yaşayıb. Valideynlərinin də çox qorxduğunu görməsi, uşaqlarda stressi bir az da artırır.

Müharibəni yaşamadan, sadəcə, kənardan bu barədə öyrənən uşaqların valideynləri də diqqətli olmağa çalışsın. İnformasiya çoxluğu, uşaqlarda qorxu və hətta panik atak yarada bilər. Ölüm qorxusu, ölümle göz-gözü baxmaqdan daha şiddətlidir. Çünki ölüm təhlükəsi zamanı, xilas olmaq üçün bir ümid olur. Ölüm qorxusu

aşılması daha məqsədəuyğundur. Məktəbli uşaqlara, hansı ki, tarix barədə azacıq da olsa məlumatı olanlara başa salmaq daha asandır. Onlara valideynlər izah edə bilərlər ki, bizim bir vaxtlar işğal olunan torpaqlarımızı indi əsgərlərimiz geri alırlar. Azyaşlılar üçün isə nisbətən nağıl terapiyası effektivdir izah oluna bilər. Baş verən hadisələri nağıl formasında onlara çatdırmaq olar. Bunu valideynlər özləri seçməlidir.

Dronlarla olan videoları da yeniyetməlik yaşlarında olan uşaqlar, nisbətən izləyə bilər. Təxminən 13-14 yaşlarından etibarən müəyyən qədər izləmələrinə imkan vermək olar. Yəni də valideynlər diqqətli olmalıdır. Uşağın emosional olaraq hansı zəif nöqtələri olduğunu bilmək lazımdır. Baxdığı, gördüyü uşağa necə təsir edə bilər? Valideyn bunu bilməlidir. Qısacası, valideynlərin ilk olaraq övladının xarakterini kəşf etməsi lazımdır. Açıq şəkildə "bunu desələr, uşaqlar üçün yaxşı olacaq" deyər bir ifadə işlədə bilmərəm. Psixologiya individuallıq tələb edən elmdir".

DÜŞMƏNİN KİM OLDUĞUNU UŞAQ ÖZÜ MÜƏYYƏNLƏŞDİRMƏLİDİR

Sosioloq Əhməd Qəşəmoğlu deyir ki, uşağa yaxşı və pisi, xeyir və şəri 3-4 yaşından başlayaraq izah etmək olar: "Məsələn, yaponların təcürbəsi belədir ki, 3 yaşında uşaqlara yaxşı və pisin nə olduğunu başa salmaq lazımdır. Yaponların təlim sistemi möhkəm oturmuş bir sistemdir. Yəni uşaq artıq 3 yaşından pis və yaxşının nə olduğunu öyrənməlidir. Bununla bağlı Azərbaycan üçün də konsepsiya hazırlamışam. Kitab halında yaxın zamanlarda nəşr olunacaq. 4 yaşında uşaqlara isə xeyir və şerin nə olduğunu öyrətmək məsləhət görülür. Yeni 3-4 ya-

şıl onları uşaqlıqdan belə öyrədirlər. Tutaq ki, bizdə 3 yaşında uşaq ağlayır, deyirik ki, kəs, pişik gəldi, xoxan gəldi, həkim gəldi. Amma türk deyir ki, dayan, eşikdə deyərsən yağ var, çıx gör o yağının bizim həyətdə nə işi var? Əlinə bir ağac, ya oyuncaq silah verir, deyir ki, çıx, yağını qov. Bu metoddla artıq uşaqları qəhrəman öyrədirlər.

Dünyada qarşıdurmalar var, ermənilər susayıb başımızın üstündə durub. Hər cür çirkinlikləri etmək istediklərini bildiyimiz halda, uşaqlarımızı düşmənin barədə təsəvvürsüz böyütməyimiz düzgün deyil. Övladlarımız uşaq yaşlarından düşmənin nə olduğunu bilməlidirlər. Ermənilərin xəyanət üsulu ilə deyil, vətənə sevgini gücləndirməklə, türklər kimi qəhrəmanlıq motivləri ilə düşməni dərk etdirmək lazımdır".

Ə.Qəşəmoğlu qeyd etdi ki, uşaqları düşməndən qorxmaz şəkildə böyütmək vacibdir: "Ancaq burada da diqqətli olmalıyıq. Sərt deyil, yumşaq metodlardan istifadə edilməlidir. Sərt metodlarla uşağın psixologiyasını zəhərləmək olmaz. Vətənimizi qoruyan qəhrəmanlar haqqında məlu-

mat vermək olar. Başqa xalqların öz vətəni quruyan qəhrəmanları haqqında məlumat versək, qəhrəmanlıq mövzusunda nağıllar, hekayələr oxusalar, mahnılar dinləsələr, özləri oxusalar, vətənpərvərliyə köklənəcək, vətəninə xor baxanların düşməni olduğunu başa düşəcəklər. Bunları elə öyrətməliyik ki, uşaqlarımız qorxmaz hərəkət etsin. Ən qorxulu hal odur ki, övladlarımızı düşməndən qorxaq böyüdək".

çə bu torpaqlar uğrunda şəhid olmuş bir neçə qəhrəmanımızın adını öyrətmək olar. İndiki qəhrəmanların adı hələ bir müddət sonra məlum olacaq, onlar haqqında danışılacaq. Yuxarı sınıflarda tarix keçirilir və daha təfərrüatlı öyrədilir. Hesab edirəm ki, 12 yaşından sonra televiziya da göstərilən, internetdə yayımlanan bir çox xəbərləri, videoları valideynlər övladlarına göstərməli, özləri şərh etməlidirlər. 30 il bundan öncə nə baş verdiyi, ermənilərlə olan münaqişənin tarixinin izahını verməlidirlər. Qarabağın tarixi, buranın niyə münaqişəli ocağa çevrilməsi haqqında uşağın məlumatı olmalıdır.

Vətənpərvərlikdən danışanda, emosiya olmalıdır, amma daha çox tanıtıma köklənməliyik. Yeni uşağa Qarabağın vətənimizin bir parçası olduğu həqiqətini onlara danışmalıyıq. Mütəfəkkirlərdən biri deyib ki, uşağa vətəni tanıdır, sevməyi onun öhdəsinə buraxın. Bir şeyi tanıyandan, onun üçün doğmalaşandan sonra onsuz da sevecək. Ona görə, onu yaxından tanımalı və sevməlidir".

Aygün Əhmədova